

A magyar kultúra védjegye – a Nemzeti Kulturális Alap –

Összeállította: Benedek Mariann¹

A Nemzeti Kulturális Alap (NKA) jelentős szellemi erők összefogásával jött létre 1993-ban, s azóta a hazai kultúra-finanszírozás nélkülözhetetlen eszközévé vált. Az NKA klasszikus értelemben állami támogatást nem kap, saját, úgynevezett „kulturális járulék” bevétellel rendelkezik. A rendelkezésére álló pénzforrások döntő hányadát – az európai gyakorlatban szinte példátlanul – társadalmiasított kuratóriumi rendszer működtetésével pályáztatja és juttatja el az arra érdemesített programok megvalósítóihoz.

A Nemzeti Kulturális Alap célja a nemzeti és egyetemes értékek létrehozásának, megőrzésének, valamint hazai és határon túli terjesztésének támogatása.

Kulcsszavak: kultúra, kultúrateremtés, kultúraközvetítés, nemzeti érték, támogatás, kulturális turizmus.

1. A Nemzeti Kulturális Alap története

1.1. AZ NKA LÉTREJÖTTÉNEK ELŐZMÉNYEI

Az 1990-es években az ország gazdasági, társadalmi és politikai életében lezajlott folyamatok a kulturális intézmények működését, tevékenységét és intézményesült formáit is érintették. Ebben az időszakban lényegében megszűnt a központi állami irányítás, az intézmények többsége önkormányzati fenntartásba került, de más gazdálkodó szervezetek és vállalkozások is beléptek a kultúra „körébe”. A rendszerváltás előtt megszokott művelődési házak, múzeumok és mozik mellett megjelentek az alapítványi, egyesületi vagy akár magán fenntartású kultúraközvetítő intézmények. A probléma akkor jelentkezett, amikor ezen intézmények önerőből képtelenek voltak arra, hogy terveiket, programjaikat megvalósítsák. Miközben az állam egyre inkább kivonult a kultúra (anyag) támogatásából, a kulturális intézmények pénzihiánya általános jelenséggé vált a magyar kultúrában. Ebben a társadalmi helyzetben vetődött fel magyar kulturális szakemberek fejében az ötlet, hogy a magyar kultúrának szüksége van egy támogató, állami fenntartású mecénásszervezetre.

Az előkészítés után, az elkülönített állami pénzalapok költségvetéséről szóló előírásoknak megfelelően az 1993. évi XXIII. törvény létrehozta a Nemzeti Kulturális Alapot.

Ezzel a törvénnyel olyan intézmény született, amely a kulturális miniszter felügyelete alatt, de az egyes szakterületek képviselőinek szuverenitása alapján látja el feladatát,

az állami költségvetéstől viszonylagos függetlenségben, hiszen az NKA a támogatásra adható pénzek zömét a kulturális termékek és szolgáltatásokra kivetett járulékokból befolyó összegből fedezi.

1.2. A KULTURÁLIS JÁRULÉK, AVAGY A „NYAKKENDŐADÓ”

Az alap fő bevételi forrása a kulturális járulék. Számos kulturális és „kulturával kapcsolatos” árucikk és szolgáltatás árbevétele után kell kulturális járulékot fizetni, például könyvek, mozifilmek, videokazetták, monitorok, másológépek, floppylemezek, hirdetések után. A járulék behajtása az APEH dolga, amely minden hónapban egyenesen az Államkincstárnál vezetett NKA számlára utalja a pénzt.

1996-tól kezdődően a járulékköteles „termékek” köre évről évre bővült, ma már nemcsak a hagyományos értelemben vett kulturális szféra fizeti a kulturális járulékot. Sajnálatos tény, hogy a járulékköteles termékek körének szélesítése nem egyenesen arányos a járulékbévitel növekedésével. Az eltelt közel másfél évtized alatt jelentős technológiai változás történt a kulturális javak közvetítésében. A legjelentősebb – a járulékbévitelt negatívan érintő – módosulás a hang- és képrögzítés területén történt, ennek nyomán néhány korábbi hordozóeszköz szinte eltűnt a piacról. A hagyományos magnókazetta vagy a floppylemez ma már csupán történelem. A technológiai változások pozitív hatásaként a kultúraközvetítés területén teljesen új eszközök is megjelentek. Ezek – főként az interneten és újabban a mobiltelefonon történő kép- és hangrögzítés és továbbítás – nem képezik a kulturális járulékfizetés bázisát, pedig az egész kulturális szakma érdeke az lenne, hogy a járulékadó fizetésére kötelezettek körét az állam bővítse. Ha sikerül a mobiltelefonokra letölthető csengőhangok után járulékot kivetni, akkor csökkenthető a magas kultúra előállításában részt vevő termékek – így például a könyv – után fizetendő járulékadó.

¹ Az NKA Bizottságának szakértője, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Politikatudományi Doktori programjának PhD. hallgatója.

1993-ban az NKA törvényével, a társadalmi és szakmai szervezetek döntéshozatalba történő bevonásával, valamint a költségvetési önállóság biztosításával sikerült megvalósítani a kultúrátámogatásnak „*az államtól karnyújtásnyira*” történő megszervezését.

A Nemzeti Kulturális Alap költségvetési önállóságát az elkülönített állami pénzalap státus, valamint a kulturális járulék bevezetése biztosította. Ez a megoldás nyújtotta a garanciát arra, hogy a kultúrátámogatás e meghatározó területe ne legyen évente kitéve a költségvetési vitában nyomásgyakorlásnak, a mindig szűkös források elosztási harcának.

2. A működés

2.1. AZ NKA CÉLJA ÉS KÜLDETÉSE

Az NKA-nak a szűken vett „pénzosztó” szerep helyett a magyar kultúra legjelentősebb állami „megrendelőjévé”, tudatos mecénásává kell válnia. A cél, hogy az NKA a magyar kulturális élet számára hosszú távon és kiszámítható módon működő, állami mecénási szerepet betöltő intézmény legyen.

Az NKA alapvető céljai, egy modern, demokratikus állam kulturális szerepvállalásához illően, a következők:

- hozzájárulás a magyar kultúra értékeinek megőrzéséhez,
- az új vagy megújuló értékei felkarolása és támogatása,
- a kultúrához való hozzáférés drámai különbségeinek (térbeli, jövedelmektől, iskolázottságtól függő stb.) csökkentése, egyben a kulturális igényesség növelése.

Az NKA további célja, hogy működése, döntései és egész szervezete maga is új minőséget jelentsen a magyar kultúrában.

Az Alap „*szektorsemleges kultúrátámogató ügynökség*”. Ekképp adhat támogatást alapítványnak, magán-személynek, sőt üzleti vállalkozásnak is; vagyis az Alap pályázatai – hacsak egy-egy altéma kifejezetten nem ír elő mást – nyitva állnak minden szektor előtt. (Fontos azonban hangsúlyozni, hogy eközben arra kell törekedni, hogy élesen elválasszuk a kulturális és üzleti érdekeket.)

2.1.1. Támogatási irányelvek, ahogyan a törvény rendeli

A Nemzeti Kulturális Alap célja és fő feladata az esélyteremtés, az érték- és hagyományörzés, valamint az új értékek létrehozása. Ennek megfelelően támogatja:

- a nemzeti és egyetemes értékek létrehozását, megőrzését, valamint hazai és határon túli terjesztését;

- a kulturális ágazatot érintő évfordulókat, fesztiválokat, hazai és külföldi rendezvényeket;
- a nemzetközi kiállításokon, vásárokon a nemzeti kulturális jelenlét biztosítását, a hazai és külföldi kulturális rendezvényeken, fesztiválokon történő részvételt;
- a művészeti alkotások új irányzatainak kialakítását, új kulturális kezdeményezéseket, a kultúrával kapcsolatos tudományos kutatásokkal, az épített örökséggel, az építőművészettel kapcsolatos tevékenységeket;
- a kultúrateremtő, kultúrákövetítő egyéni és közösségi tevékenységeket, a kiemelkedő szakmai teljesítmények elismerésének díjazását, valamint a szakmai szervezetek által alapított díjakhoz való hozzájárulást;
- a nemzetközi tagdíjak megfizetését.

Fentiekből egyértelműen kiderül, hogy – a szó hétköznapi értelmében – a háromféle kulturális támogatás (működési, beruházási és *programtámogatás*) közül, az NKA a törvényben foglalt előírás szerint csak a harmadik célra, illetve nem építési beruházásra adhat támogatást. Ugyancsak nem adható támogatás „továbbosztás” céljára.

Az NKA minden fórumon kiemeli, szándékai szerint nem fenntartó, „csak” támogató.

2.2. AZ NKA FELÉPÍTÉSE ÉS TEVÉKENYSÉGE

Az alap feletti rendelkezési jogot – ágazati stratégiai döntéseivel összhangban – a *kultúráért felelős miniszter* gyakorolja. A miniszter „jogkörét” átruházhatja az NKA Bizottságának elnökére – az NKA fennállása óta minden miniszter ezt tette.

2.2.1. Az NKA „feje”, a Nemzeti Kulturális Alap Bizottsága és Elnöke

A bizottságnak a minisztert személyesen képviselő, főállású elnökön kívül tíz, három évre kinevezett tagja van, akik jelentős kulturális személyiségek. Ők tízen nem saját szakmájuk képviselőjét látják el, hanem a magyar kultúra egészének érdekében fókuszálva döntenek az egyes kérdésekről. Az NKA törvénye szerint a bizottság elvi, irányítói és koordináló döntéseket hoz, azaz:

- meghatározza az adott időszak prioritásait, az NKA alapvető kulturális „üzeneteit”;
- elosztja a pénzforrást a kollégiumok között;
- beszámoltatja a szakmai kollégiumokat, felügyeleti jelleggel segíti azok mindennapi munkáját;
- a működés során felmerülő vitákat rendezzi, a jogszabályban megfogalmazott esetekben határozatot hoz.

Az NKA elnöke 2002 óta Dr. Harsányi László; elődjei Fekete György (1993–1994), Török András (1994–1998) és Jankovics Marcell (1998–2002) voltak.

2.2.2. A szakmai kollégiumok, a keretforrások „őrei”

A Bizottság javaslata alapján – a törvényben foglaltak szerint – jelenleg tizenhét állandó szakmai kollégium és egyes években úgynevezett ideiglenes kollégium működik, kurátoraiak létszáma 6–10 fő közötti. A kollégiumi tagok felét a szakmai és társadalmi szervezetek delegálják, a másik felét a miniszter saját hatáskörében nevezi ki.

A kollégiumok legfontosabb teendője természetesen a *pályázatok kiírása és elbírálása*.

A kollégiumok feladata továbbá a szakmai ellenőrzés, az éves beszámolók elkészítése, azaz valamilyen szinten a hasznosulás vizsgálata.

Az NKA állandó szakmai kollégiumai: Építőművészeti Szakmai Kollégium, Fotóművészeti Szakmai Kollégium, Iparművészeti Szakmai Kollégium, Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Szakmai Kollégium, Képzőművészeti Szakmai Kollégium, Kiemelt Kulturális Programok Kollégiuma, Könyvtári Szakmai Kollégium, Közművelődési Szakmai Kollégium, Levéltári Szakmai Kollégium, Mozgóképi Szakmai Kollégium, Múzeumi Szakmai Kollégium, Műemlék és Régészet Szakmai Kollégium, Népművészeti Szakmai Kollégium, Szépirodalmi Szakmai Kollégium, Színházi Szakmai Kollégium, Táncművészeti Szakmai Kollégium, Zeneművészeti Szakmai Kollégium.

2.2.3. ...és akik a háttérben állnak

Az Országgyűlés felismerte, hogy szükség van egy önálló költségvetési szervre, amely az Alap előirányzatait kezeli, így az 1996. évi XXIX. törvényben akként rendelkezett, hogy az Alapot az akkori Művelődési és Közoktatási Minisztérium felügyelete alá tartozó, *Nemzeti Kulturális Alap Igazgatósága* kezelje.

Az NKA Igazgatóságának közel 100 dolgozója teszi lehetővé, hogy a bizottság és a kollégiumok működése zökkenőmentes legyen. Ők azok, akik végrehajtják a bizottság döntéseit, segítik a szakkollégiumok tevékenységét, kapcsolatot tartanak a pályázókkal, és nem utolsósorban gondoskodnak az Alap jogszabályoknak megfelelő működéséről.

²Török András szerint ennek megvalósítása szép példa a versenyzetetésre, hiszen a NKA-nak többletként rendelkezésére álló összegért versenyeztek a kollégiumok, majd könyvkiadók és lemezkiadók is. Az eredmény: nyolc kötet, 32 CD melléklettel, amelynek megvásárlására az iskolák a könyvtárakon keresztül, pályázat útján juthattak.

2.1. VÁLOGATÁS AZ ALAP 15 ÉVÉNEK „TERMÉSÉBŐL”

Több mint 15 év, évente (az utolsó éveket alapul véve) közel 12 000 beérkező pályázat, 10 bizottsági tag, az elnök, 17 kuratórium, 130 elhivatott kurátor, 100 igazgatósági munkatárs, 8 milliárd feletti költségvetés.

Ilyen jelzőszámok ismeretében nehéz csupán egy-két meghatározó támogatott eseményt kiemelni. Nehéz, de a támogatások önmagukért beszélnek!

- „*Orfeusz – Hangzó Zenetörténet*”²: az ifjúság számára a komolyzene-oktatást elősegítő, CD melléklettel rendelkező könyvsorozat;
- „*Digitális Halhatatlanok*” elnevezésű – ma Digitális Irodalmi Akadémiaként ismert –, a kortárs magyar irodalom jelentős művészeinek életművét bemutató és jelenleg is folyamatosan bővülő internetes oldal;
- 2001: a magyar kultúra nemzetközi szinten való megjelenését is célul tűzte ki az NKA. A miniszteri keret terhére száz intézményi és egyéb nemzetközi szintű nagyrendezvényt, fesztivált és találkozót is támogatásban részesített. Fentiekén kívül a miniszteri keret terhére kiemelten kezelte az első úgynevezett külföldi magyar évadot: Franciaországban „MAGYart” néven, amelyet később a nagy-britanniai Magyar Magic, majd a Holland évad, a Német évad (Ungarische Akzent) és a cikk megírása idején zajló New York-i magyar évad követett.
- 2003: ekkortól kezdve az NKA, Képzőművészeti Szakmai Kollégiumán keresztül, minden évben egy-egy kortárs művész gyűjteményes kiállítását is támogatta: 2008-ban Maurer Dórát érte a megtiszteltetés, kiállítása decemberben nyílik a Ludwig Múzeumban.
- A *Budapesti Őszi Fesztivál* keretében 2005-ben indult „A jövő művészei – művészek a jövőnek” című program, amelynek keretében az NKA olyan művészeknek kívánt fellépési, megmutatkozási alkalmat teremteni, akiknek erre még nem volt lehetőségük. A pályakezdő művészek támogatását az NKA azóta is nagyon fontosnak tartja, így évről évre csatlakozik a Budapesti Őszi Fesztivál támogatóinak táborához.
- 2008-ban a *Reneszánsz évében* a Budapesti Őszi Fesztivál és a Reneszánsz év ünneplését összekötve „modern reneszánsz” cím alatt több, hagyományos BÖF programot is bemutattak vidéki városokban.
- 2005 őszén létrejött a *Kiemelt Kulturális Események Ideiglenes Kollégiuma* azzal a céllal, hogy az egyes szakmák által kiemelten kezelni javasolt programok finanszírozását biztosítsa. 2008. január 1-jétől, 17. állandó kollégiumként, *Kiemelt Kulturális Programok Szakmai Kollégium* néven működik.
- A fenti kollégium az *Önkormányzati Minisztériummal* közösen a *Magyarországon megrendezésre kerülő,*

nemzetközi, illetve országos hatókörű turisztikai vonzerőt jelentő kulturális rendezvények (program-sorozatok/fesztiválok) megvalósításának támogatását is évek óta magára vállalja.

- Számos olyan rendszeres program van, amelynek évenkénti támogatását az NKA fontosnak tartja. Ilyenek a *Mesterségek Ünnepe*, a *Múzeumok Éjszakája*, a *Mediawave*, a *Pécs 2010* és az úgynevezett nagy kiállítások és vándorkiállítások. 2007-ben például a Magyar Nemzeti Múzeum „*Dzsingisz kán és öröksége*” című kiállítás megvalósítása élvezett prioritást, 2008-ban pedig a Reneszánsz évvel kapcsolatos kiállítások.
- 2005-ben a *Nagy Könyv* programtól volt hangos az ország.
- 2006-ban indult a Külföldi Magyar Kulturális Intézetek Igazgatósága által „*a fiatal, OKM-ösztöndijas*” művészek külföldi magyar intézeti bemutatkozás-sorozatának segítése.
- 2008-ban ünnepli a *Nyugat* című folyóirat megalapításának 100. évfordulóját. Az NKA a nyelvi, irodalmi kultúra támogatása mellé állt, így látható – még november végéig – a budapesti metrókban a *Metró Kiállítás* is.
- Az NKA évek óta fontosnak tartja az Európai Bizottság „*Kultúra 2000*” programja keretében támogatottak szerződésben előírt szükséges önrészenek biztosítását.

3. Kiadványok és kutatások

A Nemzeti Kulturális Alap számára mindig is fontos volt, hogy a döntések meghozatala a kulturális szakterületek súlya ismeretében történjen. Annak érdekében, hogy az egyes szakmai kollégiumok szakterületük helyzetét megismerjék, stratégiájukat kialakíthassák, a Bizottságnak pedig mindezekről információja legyen, kötelezővé tette valamennyi szakmai kollégium számára, hogy kutatás, elemzés elkészítésére pályázati kiírást hirdessen. Ezek a kutatási jelentések „*NKA kutatások*” címmel kerültek kiadásra. Az eddig megjelent kötetek címe:

- Színházi jelenlét – színházi jövőkép,
- Az iparművészet változó szerepe az átalakuló vizuális kultúrában,
- Fesztivál-világ,
- Műemlékek, múzeumok – mindenkinek?

Az Alap számára – küldetése, tevékenysége és működése okán is – kiemelten fontos, hogy mindig naprakész információkkal bírjon a magyar kulturális életről, annak változásairól. Éppen ezért számos kultúrakutatást támogatott, illetve rendelt meg. Górcső alá kerültek – többek között – a fesztiválok, a művelődési házak, a mozik és színházak, a fotóművészet, sőt a képregények is. 2008-tól

kezdődően a kutatási eredményeket már a nagyközönség is részletesen megismerheti, hiszen a Népszabadság hétfői számában *Nagyító* címmel minden héten közread egy-egy írást az NKA. A beszámolók természetesen az NKA honlapján keresztül is elérhetőek.

4. Magyar kultúra itthon és külföldön

Az Alapnak az idegenforgalom erősítése nem tartozik alapfeladatai közé, de a kulturális örökség és a jelenkor kultúrájának bemutatása a kulturális turizmus témakörébe tartozik, így az NKA a maga eszközeivel – a külföldi és belföldi turisták számára vonzó fesztiválok, színházi előadások, kortárs magyar művészet, építészeti emlékek támogatásával – hozzájárul a magyar kulturális turizmus fejlődéséhez.

Az elmúlt években több sikeres együttműködést is kötött az NKA abból a célból, hogy a turisztikai vonzerőt jelentő kulturális rendezvényeket kiemelten támogathassa. Így 2003 végén a Gazdasági és Közlekedési Minisztériummal kötött megállapodás értelmében létrejött a *Kulturális Turisztikai Kollégium*. A legutóbbi sikeres együttműködés az *Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztériummal* (ma: *Önkormányzati Minisztérium*) kötött. A Magyarországon megrendezésre kerülő, nemzetközi, illetve országos hatókörű turisztikai vonzerőt jelentő kulturális rendezvények (program-sorozatok/fesztiválok) megvalósításának támogatása közös forrásból már 2007-ben elindult.

A *Kiemelt Kulturális Programok Szakmai Kollégium* és elődje, a *Kiemelt Kulturális Események Ideiglenes Kollégium* elsődleges célja a magyar kulturális élet reprezentatív rendezvényeinek és ezen keresztül a magyar kultúra pozícióinak, rangjának és színvonalának megőrzése és erősítése, stabilitásának növelése. A kulturális alkotás és kínálat támogatásán túlmenően a kollégium céljai között szerepel, hogy erősítse a kiemelt rendezvények és események tágabb társadalmi és gazdasági hatásait. A Nemzeti Kulturális Alapnak a kiemelt kulturális események támogatására létrehozott ideiglenes kollégiuma, majd az állandó kollégium egyaránt kapcsolatban áll/állt az ÖTM-mel, majd annak utódjával, az *Önkormányzati Minisztériummal* hiszen a két intézmény megállapodásának értelmében az ÖTM-NKA fesztiváltámogatása ezen kuratóriumokon keresztül valósult meg.

A 2008. évi, jelentős turisztikai vonzerővel bíró kulturális rendezvények támogatásához az ÖM és az NKA 200-200 millió forinttal járult hozzá. A felhívás alapján azok a rendezvények kaphattak támogatást, amelyek a kulturális és turisztikai szakmai szempontoknak egyaránt megfelelnek, magas kulturális értéket képviselnek, költségvetésük eléri az 50 millió forintot, széles tömegeket mozgatnak meg, és a közönség létszáma legalább 10 ezer fő. A szakmai értékelés

szempontjai között meghatározó volt, hogy a rendezvény mennyiben járul hozzá az országkép kedvező alakulásához, a kulturális értékteremtéshez, mekkora a rendezvény vonzaskörzete és látogatottsága, valamint hogyan illeszkedik a helyszín hagyományaihoz, turisztikai kínálatához (1. táblázat).

1. táblázat

Turisztikai szempontból jelentős, nemzetközi* eseményre megítélt támogatások (2008. január–augusztusban meghozott döntések, milliő forint)

	Megítélt összeg
Nagyrendezvényre	235
Rendezvényre	62
Kiállításokra	4
Szimpóziumokra, alkotótáborokra	13
EU-projekt önrészére	8
Konferenciára	19
Pécs EKF 2010 programokra	19
Összesen	360

*A „nemzetközi” jelleg nem egyenlő a „turisztikai rendezvények” támogatásával, hiszen a nemzetközi eseményeken, konferenciákon való részvétel is ide sorolandó.

Forrás: NKA

Ezen túlmenően az Alap 300 millió forintot fordított kisebb, de művészileg kiemelkedő fesztiválok támogatására.

Természetesen a nemzetközi jellegű pályázatok támogatása nem merül ki a fent említett kollégiumok tevékenységében. Az Alap valamennyi kollégiuma támogat nemzetközi vonatkozású rendezvényeket, eseményeket, kiadványokat. Legfőképp – talán – az előadóművészeti területen van arra igény, hogy neves külföldi művészek hazai fellépésével színesítsék programjaikat. Az NKA ilyen irányú támogatása azért is meghatározó, mivel a nemzetközi hírnevű művészek programjai általában évekre előre ismertek, hazai meghívás lekötéséhez több évre előre történő kötelezettségvállalás szükséges. Ehhez a felhatalmazás elkülönített állami pénzalapból megadható.

5. Zárszó

AZ NKA létének értelme a kultúra sokszínűségének biztosítása, eljuttatása hazai és határon túli „kultúrafogyasztóhoz”. A magyar kultúra megőrzése mellett egyre nagyobb hangsúlyt kell, hogy kapjon annak reprezentálása, hiszen Magyarország számára a kultúra révén történő bemutatkozás – nem csak az Európai Unióban – egyike a legnagyobb lehetőségeknek. A Nemzeti Kulturális Alap támogatáspolitikájában ezt igyekszik megvalósítani. A kulturális emlékek, évadok szervezése és támogatása, a hazai produkciók és művészek „utaztatása”, a külföldi szakteintélyek meginvitálása nemcsak a kultúratámogatás tekintetében fontos, de hatással van a kulturális turizmus alakulására is.

Felhasznált irodalom

- A Nemzeti Kulturális Alap beszámolója
 A nemzeti kulturális örökség miniszterének 9/2006. (V. 9.) NKÖM rendelete a Nemzeti Kulturális Alapról szóló 1993. évi XXIII. törvény végrehajtásáról
 Az 1993. évi XXIII. törvény a Nemzeti Kulturális Alapról
 Az NKA Hírlevelei, Évkönyvei
 CSILLAG Márton: Mit és kinek „vetít” a tízéves NKA? In: Beszélő, 2002/4.
 DEME Péter: Szubjektív gondolatok a Nemzeti Kulturális Alaprogram tíz éve kapcsán In: Beszélő, 2003/4.
 FEKETE György: Egy gondolat története és tapasztalatai. In: Beszélő, 2003/4.
 HARSÁNYI László: „Minek akarna valaki egy házmesterrel szövetséget kötni?” In: Mozgó Világ
 HARSÁNYI László: A második évtized In: Beszélő, 2003/4.
 JANKOVICS Marcell: A piramiselv eredményei In: Beszélő 2003/4.
 MARSCHALL Miklós: A kultúrafinanszírozás nemzetközi modelljei és trendjei
www.mmhir.hu/org/csongrad/nye2003emarschall.htm
 TÖRÖK András: Az expanzió kora In: Beszélő 2003/4.
www.nka.hu
 ZÁDORI Zsolt: Az alapötlettelől az Alaprogramig In: Beszélő 2003/4.